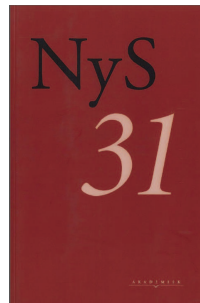

NyS

Forfatter:	Lisbeth Falster Jakobsen
Anmeldt værk:	Henrik Galberg Jacobsen og Henrik Jørgensen (red.): <i>Erik Hansen. Glæden ved Grammatik. Udvalgte artikler og afhandlinger.</i> København 2001: Hans Reitzels Forlag. 326 sider
Kilde:	<i>NyS – Nydanske Sprogstudier</i> 31, 2002, s. 131-137
Udgivet af:	Akademisk Forlag A/S
URL:	www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Glæden ved grammatik

Anmeldelse af: Henrik Galberg Jacobsen og Henrik Jørgensen (red.):
Erik Hansen. Glæden ved Grammatik. Udvalgte artikler og afhandlinger.
København 2001: Hans Reitzels Forlag. 326 sider.

LISBETH FALSTER JAKOBSEN

I anledning af Erik Hansens 70-årsdag, d. 18. september 2001, har to danister udgivet et fortrinligt udvalg af Erik Hansen artikler fra 1964 til 1998. Selve titlen *Glæden ved Grammatik* er hentet fra en lille artikel i *Mål og Mæle* og er symptomatisk for Erik Hansens virke. Dels udviser hele samlingen en smittende glæde ved sproglige iagttagelser og deres beskrivelser, dels er det en titel, der vidner om ønsket om at delagtiggøre lægfolk i et sprogligt område, hvor andre sprogfolk undertiden har holdningen: *take it or leave it*. Erik Hansen starter ud fra folks sædvanlige indstilling til fænomenet: "Er grammatik virkelig noget man kan glæde sig over? Jeg forstår godt hvis folk undrer sig, for det de fleste forbinder med grammatik, det er trælse terperier i latinske verber, tyske kasus- og flertalsformer og franske ordstillingsregler. Kedeligt, men nødvendigt. Eller de tænker på den danske skolegrammatiks mosgroede krydser, boller og remser, ikke fornyet de sidste par hundrede år" (s. 318). Hernæst følger en karakteristik af grammatik, ikke som den menneskelige tankes form, men nok den menneskelige tankes færdselsregler.

Redaktørerne har samlet 37 kortere og længere artikler og afhandlinger fra mere eller mindre tilgængelige publikationer, hvilket denne bogs læsere skal være meget taknemmelige over; vi havde jo aldrig selv kunnet ofre så megen tid og umage for at stifte bekendtskab med disse meget læseværdige artikler. Sammenstillingen i udvalget har efter redaktørernes udsagn været, at "bogen som helhed kommer til at afspejle de forskellige sider af Erik Hansen som sprogforsker og formidler. Hovedvægten ligger på grammatikeren Erik Hansen – men også sprog- og litteraturpædagogen, den sproglige vejleder, sprogpolitikeren, sprog-nævnsformanden, sprogcausøren og øjenåbneren Erik Hansen træder frem fra bogens forskellige artikler" (s. 7).

De publikationer, som artiklerne er hentet fra, er tilsvarende forskellige: fra de videnskabelige som f.eks. NyS selv, men også udenlandske eller tidsskrifter for fremmede sprog, over diverse artikelantologier samt proceedings fra forskellige konferencer og kurser, festskrifter, Meddelelser fra Dansklærerforeningen, Sprognævnet, Danmarks Radio, aviser – og et sted, hvor man ikke ville finde på at lede: *Pædagogisk sexologi, bd.1*. Rigtig mange kommer fra *Mål og Måle*, det lille populærvidenskabelige sprog-tidsskrift, som Erik Hansen har været med til at starte, og som alt i alt falder på et meget tørt sted i et land, hvis lægmandsopfattelse af sprog enten er meget utilitaristisk: *sprog, det er bare noget man bruger*, eller nærmest mumificerende: *sprog, i hvert fald dansk, det skal være det som jeg taler og lærte som ung*.

Emnerne er tilsvarende forskellige, og man skal ikke helt lade sig forlede af den del af samlingens titel, der hedder grammatik: man må strække sig langt ud over sin traditionelle forståelse af, hvad grammatik omfatter; der er mange beskrivelser af sprogbrugsfænomener, som normalt figurerer under andre beskrivelseskategorier i 'sproglæren'.

Erik Hansens store force er hans indgående kendskab til den daglige sprogbrug, til, hvad vi faktisk går og siger, hvad enten det hører til grammatikken, til leksikken eller til pragmatikken. Han lytter, læser og noterer sig, hvad der bliver produceret. Det er en deskriptiv metode, som tager sit udgangspunkt i den aktuelle dagligdag; undertiden nævnes anledningen til artiklen, som i *De nye der-konstruktioner. En øjenvidneberetning*, hvor Erik Hansen har fulgt valgkampen i fjernsyn og radioen i 1973, og hvor han har lagt mærke til forskellige måder at bruge ordet *der* på, som ikke står beskrevet i de gængse håndbøger. Man kan mærke, at han drager nytte af sin virksomhed som sproglig rådgiver ved diverse institutioner og får samlet det, han har oplevet, til en artikel. F.eks. er der en lille behandling af en oplevelse ved Fællesskaberne i Bruxelles, hvor oversætterne til dansk – som jo er meget sprogbevidste mennesker – har fået noget imod det, de kalder animismer i en tekst, nemlig det forhold, at et ikke-humant subjekt forbindes med et prædikat som ellers altid forbindes med humant subjekt (s. 297), som f.eks. *Handlingsplanen foreslår nye regionale vandmiljøselskaber*. Erik Hansen efterviser, at animisme er relativt almindelig og god sprogbrug i dansk og kan føres tilbage til i hvert fald Jyske Lov (1241): *Logh scal wæræ ærlig oc ræt [...] oc openbaræ [...] swa at allæ mæn mughæ understandæ hwat loghæn sighær* (s. 302).

Her ser vi to af Erik Hansens hovedstandpunkter forenet: en på en måde rigoristisk deskriptivisme, der går ud fra, hvad man faktisk finder i sprogbrugen, hvad enten det er mundtligt eller skriftligt (og gerne mundtligt!), og bekæmpelsen af falske normative opfattelser af korrekt og forkert sprogbrug. Samt normative grammatiske beskrivelser, som enten ikke får det hele med, eller som har falske afgudsforbilleder såsom diverse fremmedsprog og deres grammatiske systemer. Den får ikke altid for lidt i revselsen af de folk, der vil gøre sig kloge på det danske sprogs korrekthed uden at have rigtig magt over det. F.eks. en lille opsats af Magister Stygotius (alias Erik Hansen) i *Information*, 1973, om biologi og grammatik: Anledningen var et læserbrev, der beklagede sig over en annonce, hvor avisen søgte en redaktør og i den anledning kun havde brugt ordet *han*. Det blev udlagt som kønsdiskrimination af kvinder. Til dette siger Erik Hansen: "Det er det elendige lille stedord *han* der endnu engang giver ravage, og for bare et par år siden ville det have været forsvarligt at affærdige hele postyret om dette ord som rent pjat der kun tyder på et uforstandigt og ukærligt forhold til sproget." (s. 111). Han får den drejet derhen, at maskulinumsformen bruges både om hankønspersoner og om personer, hvis køn ikke er oplyst eller uinteressant i sammenhængen: "stedordet *han's* brug viser at vi i dansk slet ikke har noget stedord der betyder hankøn; kvinder har deres eget ord (*hun*), manden må nøjes med tvevullen *han*." (s. 112). "Men nu har nogen sat sig i hovedet at de dæleme vil misforstå ordet *han* og opfatte det som et vidnesbyrd om almindelig kønsdiskrimination. Det er der ikke noget originalt i, det er det samme sproglige selvplageri som vi kender fra den sædvanlige snak om sprogets forfald. Man kan slå ned hvor som helst og påvise at noget er ulogisk – bare man tænker sig om, eller rettere: lader være: det er ulogisk at sige *i går aftes* (*i aftes* må være nok), *jeg håber ikke at det bliver regnvejr* er galt, for *jeg håber* jo netop noget, *jeg er enig i dit og dat* går ikke for der skal mindst to til at være enige osv. Vi kan selv lave den slags til at terrorisere vores omgivelser med så tit vi vil. Lad os lave en ny her: *En aflåst dør* er noget vrøvl, det kan kun betyde 'en ulåst dør', for se her: *klæde sig på – klæde sig af, ilte – afilte, sløre – afsløre, vænne – afvænne, væbne – afvæbne*. Bare vent, om et halvt års tid dukker den op i et læserbrev i *Berlingeren*" (s. 112).

Erik Hansen har et specielt godt øje til de selvbestaltede sproglogikere, der ud fra egne opstillede præmisser sætter sig fast på, at en sproglig

størrelse er ulogisk, uanset om den kan forstås og er almindelig sprogbrug. Her er et eksempel fra Sprogminuttet i Danmarks Radio: "Blandt de mange sprogproblemer folk går rundt og piner sig selv og andre med, er det med at *lukke op*. Man kan lukke *en dør*, *et vindue*, eller *en æske*, men kan man modsat *lukke døren*, *vinduet* eller *æskene op*? Burde det ikke hedde *åbne*? Jo, det kan selvfølgelig hedde *åbne*, men det kan også hedde *lukke op* – ellers var der jo ikke noget at skændes om. Jamen, er der ikke noget ulogisk ved *lukke op*? Tjae, det kan i hvert fald ikke være betydningen der er tvivl om, den er fuldstændig klar. Alle forstår, hvad det betyder, når jeg siger at jeg lukker brevet op." Efter en parallellisering med andre størrelser med *op*, ender minuttet med følgende påmindelse: "naturligvis er det hverken vrøvl eller forkert eller uforståeligt. Det er *lukke op* altså heller ikke. Luk dog ørerne op for sproget, brug roligt *øloplukkeren*, lad arkæologerne hige og søge i *oplukte høje*, og "skøn Jomfrue! Luk dit Vindue op ..."" (s. 220).

I artiklen *Den hemmelige præmis. Argumenter og skinargumenter i sprogrigtighedsspørgsmål*, 1975, gennemgås med udgangspunkt i et læserbrev angående påstået ulogisk sprogbrug og Dansk Sprognævns sprogrådgivning forskellige argumenttyper inden for sprogrigtighed og ringslutninger inden for argumentationen. Som andre steder slår Erik Hansen her fast, at spørgsmålet om korrekt sprogbrug kun beror på en social standsforskel: "Situationen er typisk for diskussionen om sprogrigtighed: der foreligger to konkurrerende, men i og for sig lige gode former [nemlig *pennalhus/penalhus*, *parentes/parantes*, LFJ]; kun den ene form bruges af de rutinerede, bevidste og omhyggelige sprogbrugere, hvis sprogbrug traditionelt kaldes "dannet". Denne form kaldes *korrekt* eller *rigtig*, og i disse ord ligger der kun at formen foretrækkes af den nævnte, ganske bestemte gruppe af sprogbrugere. *Korrekt* eller *rigtig* siger altså intet om at en form er mere logisk, tydelig, konsekvent, økonomisk eller demokratisk end en "anden". (s. 156).

Hvad er Erik Hansens metode og teoretiske ståsted? Et metodisk greb, som vi lige har set i det givne citat, og som dukker op flere gange, er den simple overvejelse, at hvis folk brokker sig over, at man altså ikke kan sige dette eller hint, så er det nok, fordi det siges i et vist omfang. Det kan så danne udgangspunkt for afsøgningen af området. Det er her, Erik Hansens radikale deskriptivisme kommer ind. Et større felt afsøges efter en metode, som er meget karakteristisk for Erik Hansen, men ikke

lige almindelig hos andre sprogforskere: det område, der afsøges, er ikke begrænset af de traditionelle sprogvidenskabelige opdelinger i beskrivelseskategorier. Ud fra en eller anden præmis, det være sig en semantisk, en tegnmæssig, en topologisk eller en pragmatisk ide, søges der først en række data, og dernæst søges der efter en beskrivelse, der kan forene disse data i en eller anden form for overkategori. Dette kommer især til udtryk i de lange artikler, som pladsen her desværre ikke tillader at referere fra. Det er de tværgående opstillinger, der giver den sprogligt interesserede et særligt kick, en pludselig indsigt i noget, man trods mange års beskæftigelse med sproget aldrig har tænkt på. Det er Erik Hansens egentlige force.

Men hvad så med det teoretisk ståsted? Det er klart, at det er den strenge strukturalisme, repræsenteret af Louis Hjelmslev og germanisten Gunnar Bech, samt i høj grad topologien som område, repræsenteret af Poul Diderichsen. Sidstnævntes feltskema behandles og videreudvikles i adskillige artikler. Strukturalismen er her metodisk forbundet med distributionalismen, dvs. at det undersøges omhyggeligt, hvor den sproglige størrelse under observation kan forekomme i et syntagme, og hvor ikke. Hvor disse personers ideer er forbilledet og udgangspunktet, beskrives det som regel omhyggeligt i begyndelsen af artiklen. Noget anderledes forholder det sig med den lejlighedsvis flirten med den generative grammatik, eller hvad det nu er, der spøger i undergrunden. "Den passive *der*-konstruktion i det hele taget forekommer kun ved verber der kan have humant subjekt, og konstruktionen må i sin underliggende struktur have et ikke-specificeret subjekt, med en betydning der nærmer sig 'man' eller 'folk'." (s. 127). På s. 215 optræder der nogle overfladereduktioner; i begge tilfælde ville man jo gerne vide, hvad de underliggende konstruktioner beror på rent teoretisk. Måske kunne man endda være dem foruden, eftersom kun overfladekonstruktionens eget indhold kan danne udgangspunkt for bemærkninger om, hvad der måtte ligge skjult i undergrunden. I denne antologi i hvert fald fremtræder de som et forbigående modelune, sammenlignet med den bundsolide strukturalisme, der skinner igennem alle vegne. Erik Hansen må betegnes som en teoretisk recipient; han skaber ikke et system, men han reagerer på andres teoretiske ideer på sin særlige måde. I stedet for blot at sige: den beskrivelse, som her er lavet for engelsk, tysk, fransk etc., den kan jeg lave efter på dansk, så gribes den tilgrundliggende idé, ofte af semantisk

art, og overføres til dansk, tit som sagt således, at det falder ud i nogle helt andre kategorier end den oprindelige inddeling. Et godt eksempel herpå er artiklen *Essens og accidens i dansk* (1990), der som udgangspunkt har indholdsforskellen mellem spansk *ser* og *estar*, men som lander et helt andet sted i den danske grammatik.

Erik Hansens måde at skrive på er relativt ulingvistisk, forstået på den måde, at de rent (meta)teoretiske udredninger holdes på et minimum, hvis de er der. Man stiger lige ind med et kort oprids af den problemstilling, der skal behandles, og det bliver den så. Uden svinkeærinder, men som oftest meget underholdende. Det underholdende består dels i datamaterialets mangfoldighed og forskellighed, dels i at Erik Hansen ikke er bleg for at sige sin mening, især om holdninger til dansk. Men lejlighedsvis får navngivne sprogforskere også et drag over nakken for utilstrækkelighed i påstande og behandling.

Dette står i nogen grad i modsætning til hans store forsigtighed, ja nærmest undskyldende holdning i begyndelsen af skrivekarrieren ved fremførelsen af det teoretiske ærinde: "Disse overvejelser tager sig måske lidt indviklede ud. Men sprog er nu engang noget indviklet, og det vil uden tvivl blive mindst lige så kompliceret at gøre tilsvarende rede for den traditionelle analyse. Det er selvfølgelig ikke meningen, at eleverne med den status, grammatikken har i skolen, skal delagtiggøres i disse problemers enkeltheder. Det er blot en lærers betragtning over et svært emne, som han i overskuelig form skal forelægge sine elever". (s. 16, slutningen af *En kommentar til sætningsskemaet* fra Meddelelser fra Dansk Lærerforeningen 1964). Ja det udarter sig nærmest til *captatio benevolentiae* i en artikel om *Prædikativ og adverbial* (1966, fra en publikation i Lund): "Nedenstående forsøg er et dumdrigtigt strejftog ind i dette grammatikkens *terra nondum cognita*, et forsøg på at rykke grænsen og indskrænke de ubeskrevne leds område." (s. 23). Var det virkelig nødvendigt? Man kan ikke lade være med at spekulere på, om det grammatiske klima specielt i Danmark allerede var ved at blive så kuldslået, som det senere blev i pragmatikkens storhedstid, eller om det blot er den spirende sprogforsker, der prøver at dække sin ryg lidt.

Grundlaget for Erik Hansens arbejdsmetode er i hvert fald her lagt. Vi skal være glade for, at han ikke fraveg væsentligt herfra trods det, at han blev noget af en afviger fra den pragmatiske ideologi, der var fremherskende et stykke tid. Når man betragter hans litteraturhenvisninger i ar-

tiklerne, ser man, hvor tynd den danske grammatiske forskning har været i et stykke tid. Der er næsten kun de gamle grammatikere, samt folk fra andre sprog eller udlændinge at citere. Først nu er – bortset fra Erik Hansen selv – og med hans stadige medvirken den danske grammatik ved at blive en central disciplin igen.

Så hvis man vil opdatere sig selv på dette område, så er det denne samling artikler, *Glæden ved Grammatik*, man skal gå i gang med. Der er meget stor glæde ved at læse den.

Lisbeth Falster Jakobsen
Institut for Tysk og Nederlandsk
Københavns Universitet
email: lfj@hum.ku.dk